

Futbol Deyimleri Sözlüğü

Bütün Avrupa ülkelerinde yüz elli yakın bir süredir özellikle sporla ilgili organizasyonlar herkes tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Yüzlerce spor kulübü kurulmuş, binlerce sporcuya eğitim ve lisans verilmiş, farklı dallarda karşılaşmalar düzenlenmiş ve sonunda ulusal veya uluslararası federasyonlar tarafından bilinen programlara bağlanmıştır.

Spor dalları arasında en çok oyuncu futbolda ilk sırayı almaktadır. Hangi ülke

olursa olsun, sokaktaki insana “spor sözü size ilk olarak hangi dalı hatırlatıyor?” diye sorulsa, yaklaşık %90 kadarının bu cevabı “futbol” olacaktır. Sporun ana dalı atletizm olmasına rağmen, Türkiye’de pek adı geçmez. Rekorların kırıldığı, bireysel ve takım şampiyonluklarının yaşandığı 1950’li, 1960’lı yıllardaki atletizm ilgisi ve heyecanı artık yerini futbola bırakmıştır. Her ilde, ilçede kulüpler ağırlıklı olarak futbol amaçlı kurulmuş, büyük yatırımlar yapılmıştır. Diğer önemli sayılabilecek güreş, basketbol,

voleybol, boks ve atletizm daha arka sıralara bırakılmıştır. Futbolla ilgili büyük bir sanayi ve reklam dünyası ortaya çıkmış, satışa sunduğu çeşitli ürünler ile milyonların ilgisini sürekli canlı tutmuş, milyarlarca liranın veya doların piyasada etkili olmasına yol açmıştır. Görsel ve yazılı basın organları her gün bu dalda yayınlar yapmakta, taraftarların gururunu okşayacak haberleri manşetlere veya ekranlara taşıyarak coşkunun sürmesine yardım etmektedir.

Böylesine büyük yığınlara hitap eden futbol dünyasında artık ayrı bir dil, ayrı bir sosyolekt oluşmuştur. Hatta daha da ileri gidilmiş, kendi özel söz varlığı içinde bir de 244 madde başının yer aldığı argo sözlüğü bile yayımlanmıştır.¹ Bunun dışında bazı özel yayınlar da yapılmıştır.

Elimizdeki *Futbol Deyimleri Sözlüğü*² Türk Dili ve Edebiyatı öğrenimi görmüş, alanında bilim uzmanlığı kabul edilmiş bir okutmanın çalışmasıdır. Kitabın ilk sayfaları “Ön Söz”, “Kısaltmalar”, “Sözlüğü Kullananların Dikkatine” bölümlerine ayrılmıştır (s.1-11). “Giriş” (s. 12-25) bölümünde deyimlerin alt sınıfları ve örnekleri sergilenmiştir. “Sözlük” (s. 26-125) alfabetik olarak yer almıştır. “Tanıklar ve Kaynakları” (s. 126-274) bölümünü “Kaynakça” (s. 275-278) ile “Ek-Dolaylamalar” (s. 279-280) takip etmiştir.

Önder Saatçi’nin verdiği 1385 deyim gerçekten futbol deyimini olup olmadığı tartışılacak bir noktadır. Hatta bazı deyimlerin ‘terimi’ olarak kullanılması da mümkün görünmektedir. Kendisi Türkçe sözlüklerde yer alan bir deyim bazen değiştirmiş, bazen ek sözleri araya sokarak genişletmiş, bazen de bilinen bir deyim, düz anlamına futboldaki anlamı vermiştir. Bunların dışında deyim sayısını çoğaltabilme gayretiyle göndermeler de yapmış, ama burada da tutarsızlıklar oluşmuştur. Burada ilk harflerden bazı

1 bk. Bingölçe, Filiz, *Futbol Argosu Sözlüğü*, Alt üst Yayınları, Ankara 2005.

2 bk. Saatçi, Önder, *Futbol Deyimleri Sözlüğü*, Yazar Yayınları, Ankara 2014, 280. s.

örnekler vererek görüşlerimizi belirtelim.

“Adımı (bir şeye) altın harflerle yazdırma” hemen her alanda kullanılan bir deyimdir. “Adını ... yazdırma” mecaz anlamıyla geçerliken ‘bir üst tura’, ‘çeyrek finale’, ‘yarı finale’ eklemeleriyle dört ayrı deyim yaratılmıştır. Öyleyse ‘son listeye’, ‘elenenler arasına’ vb. gibi daha başka deyimler de türetilir. “Alkış toplamak” zaten genellikle çok beğenilmek anlamına gelir ve sadece futbola özgü değildir. “As futbolcu” için verilen “her maçta ilk on birde yer alan oyuncu” değildir. Sakat olsa da ilk on birde oynamayan, usta ve büyük kabul edilen oyuncu da ‘as’ olabilir. “A takımı” ile ilgili üç deyim asıl anlamda verilmesi, onun futbola özel olmadığını da gösterir. “Ayağı raket” deyim olabilir ama “ayağını raket gibi kullanma” bir deyim olamaz. ‘Raket’ yerine ‘çengel, kürek’ vb. araçlar da kullanılırsa bunları da bir deyim olarak mı alacağız? “Başarıdan başarıya koşma”, “başarı gösterme”, “başarıyı yakalama” genel anlamda kullanılan deyimler olup sadece futbola ilgilendirmez.

Ö. Saatçi’nin 0128 no.da verdiği “beşikten atma¹¹ diye gösterdiği ve açıkladığı deyim ‘beşik’ ile bir ilgisi yoktur.

O beşik, beşlik olmalıdır. İki bacak arasındaki yuvarlak boşluk, eskiden beri argoda ‘beşlik’ olarak bilinir ve kullanılır. Nitekim TDK yayınlarından çıkan *Türkçe Sözlük*’teki beşik açıklamalarının dördüncüsü spor kısaltmasıyla verilmiş ve oluşan boşluk tarif edilmiştir.

“Çanakkale yapma”nın yanı sıra araya “geçilmez” eklenerek çoğaltılmıştır. Niçin

onun yanına ‘aşılmaz’, ‘yıkılmaz’, ‘sarsılmaz’ vb. ile başkaları türetilmemiştir? “Çift dalma” ile “girme” sözlükçülük bakımından ‘çift dalma veya girme’ biçiminde düzenlen- melidir; ki bu tür çoğaltılmış onlarca deyim alt alta sıralanmışlardır. “Damarlarını kessen ...” her takımın renkleri için söylenebilir, sadece üç büyük takım için geçerli değildir. “Deplasmandan puanla dönmek” olur, bir veya üç olarak sayı vermek gerekmez; takım puansız da dönebilir. Aynı deyimler olmayıp gerçek anlamındadır. “Doksana asmak, göndermek, takmak” var ve “çatala asmak” buraya göndermiş. Niye ‘çatala göndermek, takmak’ yok, o zaman? Aynı şekilde ‘Çataldan dönme’, ‘doksandan dönme’ye gönderilmiş, ayrıca “çıkarma” eklenmiş. Niçin ‘kurtarma’ yok? Kalecinin başarısı mı küçümsenmiş acaba?

Örnekler verilirken birçok yerde boş bırakılan madde başları var. Bunları biz mi dolduracağız, yeni deyimler türetip? Bu nasıl bir ‘sözlük’ anlayışıdır ve nereden öğrenilmiştir, tuhaf bir tutum doğrusu...

Anlaşılan bir hayli emek verilerek taramalar yapılmış, örnekler bulunmuştur. Ancak öncelikle hazırlayan Önder Saatçi’nin “deyim nedir? terim nedir?” konusunda özel bir öğrenim süresi geçirmesi gerekmektedir. Bu çalışma verilen emeğin doğru, bilimsel ve tutarlı bir ürünü değildir, yeniden ele alınmalıdır. Ancak o zaman üzerinde daha geniş değerlendirmeler yapılabilecek duruma gelir.

Nevzat GÖZAYDIN